

№4 2023 (112)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія KB №23669-13509 ПР
від 9 листопада 2018 року
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентові України
Приватна фірма «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ

Ю. Д. БОЙЧУК,
головний редактор
Л. О. БЕЛОВА,
заступник головного редактора
О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел.: +38 (093) 688-43-30,
+38 (057) 702-08-30

E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
<https://nure.ua/branch/zurnal-noviy-kolegium>

Затверджено вченою радою
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол №9 від 03.11.2023

**Журнал внесено до переліку
наукових фахових видань України
з педагогічних наук, категорія "Б"**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ Колегіум

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор, Україна

В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН
України, член-кореспондент НАПН України, Україна

Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор, Україна

В. О. БОГОМОЛОВ, доктор технічних наук, професор, Україна

Ю. Д. БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент
НАПН України, Україна

Т. О. ДОВЖЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. А. КАПУСТНИК, доктор медичних наук, професор, Україна

О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

А. І. КУЗЬМІНСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, дійсний член Міжнародної
слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Україна

С. Є. ЛУПАРЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

О. О. МАТВЕЄВА, доктор педагогічних наук, доцент, Україна

С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор, Україна

В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, Україна

Н. О. ПОНОМАРЬОВА, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор,
Україна

В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор, Україна

Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН
України, Україна

В. В. СОКУРЕНКО, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, Україна

Т. О. СТРЕЛКОВА, доктор технічних наук, професор, Україна

МАРК БРАУН, професор, директор Національного інституту цифрового
навчання, Дублінський міський університет, Ірландія

ТЕРЕЗА ЯНИЦКА-ПАНЕК, професор PUSB, Академія наук стосованих
імені Стефана Баторія (Польща)

ЗМІСТ

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

Пономарьов О., Черемський М. Людяна педагогіка Григорія Вашенка	3
Тодріна І., Євсєєв С. Інвестиційна складова формування модерної структури економіки України у післявоєнний період.	17
Рязанцев О. Освітній процес — конвеєр чи штучне виробництво?	23
Олійник О., Солошенко О. «Необхідні» порушення демократії при режимі воєнного стану в Україні	28
Тесленко В. Інноваційні технології у ландшафтному дизайні: збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору у післявоєнний час.	35

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

Башкір О., Зеленська Л. Дотримання принципу природовідповідності за Г.С. Сковородою під час організації командної взаємодії здобувачів освіти.	41
Майстрюк І., Пономарьова Н. Використання інтернет-ресурсів у самоосвіті школярів в умовах дистанційного навчання.	47
Гончарова О. Дистанційний навчальний курс як засіб інформаційно-методичної підтримки самостійної роботи здобувачів вищої освіти під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу	54
Собченко Т., Федоренко В. Трансформація класичного навчального процесу: ефективні стратегії та інструменти для проведення дистанційних уроків	60
Печерцев О., Благовєстова О. Використання цифрових інструментів Google при організації дистанційного навчання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.	66

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

Кучма О., Котух Є. Державний аудит: кваліфікаційні вимоги та орієнтири майбутнього фахівця	71
Сіняєва О., Кречет М., Сичова Т., Сичов А. Теорія рішення винахідницьких завдань і її застосування в закладах вищої освіти	78
Пантелеймонова Т. Формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти як педагогічна проблема	83
Даньшева С., Зайончковський Ю., Череднік Д., Череднік А., Тітов А. Особливості дистанційного навчання у закладі вищої освіти: на прикладі вивчення дисципліни «Фізика»	88
Борюшкіна О., Бондар Н. Методологічні перспективи використання концепції суспільства ризику Ульріха Бека для підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Соціологія»	93

ЛІТОПИС

Бакай С. «АЗБУКА ПІЗНАННЯ» основ образотворчого мистецтва як важливий аспект виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського (до 105-ї річниці від дня народження)	98
--	----

ІНФОРМАЦІЯ

Анотації.	104
----------------	-----

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки О. Дербілова.
Виконавець комп'ютерної верстки В. Тарасенко.
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 25.11.2023. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умов. друк. арк. 14,5. Облік.-вид. арк. 12,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 116. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14, Харківський національний університет радіоелектроніки.
Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ «Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел. (057) 703-53-74. Свідectво про держреєстрацію: серія КВ № 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© «Колегіум», 2023.

Дистанційний навчальний курс як засіб інформаційно-методичної підтримки самотійної роботи здобувачів вищої освіти під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу

Ольга Гончарова

На етапі інтеграції української системи освіти до єдиного європейського освітньо-наукового простору зростають вимоги до рівня знань здобувачів. Це обумовлено тим, що у світових університетах чітко проявляється тенденція до переміщення акценту з викладання на навчання, домінуючим стає компетентнісний підхід. Тож, однією з важливих умов забезпечення високої якості підготовки майбутніх фахівців, готових до постійного професійного зростання, здатних навчатися протягом усього життя, у вітчизняних вишах стає посилення ролі самотійної роботи. У сучасному освітньому процесі вона розглядається як форма організації навчання, яка здатна забезпечувати самотійний пошук необхідної інформації; творче сприйняття та осмислення навчального матеріалу під час аудиторних занять; різноманітність форм пізнавальної діяльності здобувачів на заняттях та у позааудиторний час; розвиток аналітичних здібностей, навичок контролю та планування навчального часу; вироблення умінь та навичок раціональної організації навчальної роботи. Впровадження дистанційних освітніх технологій відкрило нові можливості для управління самотійною роботою здобувачів на всіх етапах освітнього процесу. Їх високий потенціал зумовлений підвищеним ступенем інтерактивності, що сприяє розвитку

інноваційних методів у викладанні та, як наслідок, активізації навчально-пізнавального процесу для здобувачів. З огляду на це, перед викладачами актуалізується завдання пошуку засобів та методів ефективного управління цим процесом.

Аналіз літератури дає підстави констатувати, що проблему організації самотійної роботи здобувачів із застосуванням комп'ютерно орієнтованого навчального середовища науковці почали досліджувати лише останнє десятиліття. Проведення освітнього процесу у дистанційному форматі розкриваються у роботах В. Биков, В. Кухаренко [2], О. Гончарова [4]. Форми і методи викладання за умови проведення освітнього процесу у змішаному форматі, у тому числі й організація самотійної роботи здобувачів, стали об'єктом дослідження О. Свиридчук [9]. Створення сприятливого навчального середовища, що забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувача, проаналізували автори монографії «Компетентнісний підхід у вищій школі» [7]. Пошук шляхів організації самотійної роботи в умовах інформаційного навчального середовища став основною метою публікацій В. Александрової, К. Білоконь, А. Савченко [1], В. Демченко, К. Балабанової, Є. Ємельянової [6], Л. Тютті, І. Іванової [10]. Шляхи оптимізації контролю за самотійною

роботою здобувачів аналізувались Н. Болюбаш [3], О. Гончаровою [5]. Використання можливостей платформи Moodle для організації освітнього процесу розкрили автори посібника «Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів» [8]. Огляд літератури продемонстрував, що попри певний інтерес до організації самостійної роботи здобувачів, вона залишається недостатньо вивченою й велика кількість питань потребує поглибленого дослідження.

Мета статті — аналіз організації навчального процесу у закладі вищої освіти з використанням дистанційних навчальних курсів як засобів інформаційно-методичної підтримки самостійної роботи здобувачів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Самостійна робота здобувачів є невід’ємною частиною і логічним продовженням лекційно-семінарської системи навчання. Її обсяг, форми, час виконання та максимальний бал при оцінюванні результатів визначаються робочою програмою дисципліни. Самостійна робота здобувачів класифікується:

- за місцем організації (аудиторна та позааудиторна);
- цілями організації (визначається у відповідності до мети дисципліни, сформульованої та обґрунтованої у робочій програмі);
- способом організації (індивідуальна, групова) [1, с. 8].

Однією з пріоритетних умов для ефективно організації самостійної роботи здобувачів є її інформаційна забезпеченість, яка передбачає доступність для них усіх необхідних навчальних, методичних та контрольних матеріалів. Виконання завдань на різних етапах самостійної роботи має супроводжуватись консультаційною підтримкою з боку викладачів. Реалізація принципу інтерактивності навчання в умовах взаємодії та за наявності оперативного зворотного зв’язку має допомогти здійснити контроль та своєчасне коригування самостійних дій здобувачів.

Викладачами кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди при організації самостійної роботи здобувачів активно використовуються дистанційні навчальні курси. Згідно з визначенням дистанційний навчальний курс представляє особливу, засновану на дистанційній технології форму подачі матеріалів навчальної дисципліни. Інструментальним середовищем для розробки, розміщення та організації доступу до нього служить система Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), яка відноситься до класу систем управління навчальною діяльністю [8, с. 7] та набула широкого поширення у зарубіжних та вітчизняних освітніх закладах. Вона має широкі можливості для комунікацій; дозволяє працювати з будь-якою системою оцінювання; зберігає повну інформацію про роботу здобувачів та викладачів; забезпечує можливість роботи людям різного освітнього рівня та з недавнього часу підтримує компетентнісний підхід до побудови педагогічного процесу. Сьогодні вже ні в кого не викликає сумнівів значний потенціал використання електронного освітнього середовища, оскільки технологізація та індивідуалізація навчального процесу загалом та самостійної роботи здобувачів зокрема дозволяють створити єдиний робочий простір для всіх учасників освітнього процесу: викладачів, здобувачів та адміністрації [4, с. 113]. Більше того, такі переваги Moodle як інтерактивність навчання, багатоваріантність подання навчального матеріалу, модульне структурування змісту, наявність постійно активної довідкової системи, створення індивідуального освітнього плану розширюють можливості викладачів в організації самостійної роботи.

Досвід практичної роботи продемонстрував, що досягти високої ефективності організації самостійної роботи здобувачів можна за дотримання певних умов. По-перше, потрібно активізувати самостійну навчальну діяльність здобувача; сформулювати та розвивати

ціннісне ставлення до предмету, що вивчається, процесів і об'єктів пізнання; виховати уміння продуктивної самоорганізації навчальної роботи, проявляти себе як самостійна активна та творча особистість. Другою умовою є підвищення інтерактивності електронного навчального середовища, що передбачає організацію активної комунікації здобувачів у процесі навчальної діяльності. По-третє, має враховуватись індивідуальний навчальний стиль здобувачів, вибір певних індивідуальних методів і технологій навчання. Четвертою умовою використання дистанційного навчального курсу при організації самостійної роботи є забезпечення контрольної-оціночного моніторингу навчального процесу. Це передбачає розробку курсу або тематичного модуля як збалансованого, логічно завершеного цілого з відповідною формою контролю знань, умінь і навичок та компетенцій, сформованих в результаті його оволодіння [2, с. 155–156]. Для досягнення поставленої мети викладачі нашої кафедри виконують такі види методичної діяльності: розробка системи завдань із зазначенням термінів виконання та форм поточного та підсумкового контролю; виявлення додаткових Інтернет-ресурсів, уточнення умов доступу до них; розміщення у дистанційному навчальному курсі необхідних навчальних, довідкових та методичних матеріалів щодо виконання самостійної роботи, посилань на зовнішні інформаційні ресурси; освоєння та реалізація методики дистанційного консультування.

Вагатоваріантність представлення навчального матеріалу у системі Moodle, створення комфортної соціально-психологічної атмосфери підвищують ефективність оволодіння знаннями, вміннями та навичками у процесі засвоєння нового матеріалу. Здобувачі, як показує досвід практичної роботи, виявляють великий інтерес та готовність до використання матеріалів дистанційного курсу під час вивчення предмету, відзначаючи ефективність та продуктивність такої роботи. Їх самостійна робота з матеріалами

на платформі Moodle виводить навчальний процес на новий рівень: викладач виступає лише як наставник та організатор їх роботи. Викладачі враховують вимогу, що зміст завдань для самостійної роботи має відповідати принципу доступності (від простого до складного), а при визначенні трудомісткості необхідно враховувати час, що визначається робочою програмою на вивчення конкретних тем (модулів) [7, с. 173]. Текст кожного завдання супроводжується методичними рекомендаціями та інструкціями щодо його виконання. Крім того, надається детальний опис раціональних прийомів самостійної роботи над курсом в цілому, а також опис методики її оцінювання.

Досить активно для залучення здобувачів до освітнього процесу, більш глибокого вивчення ними матеріалу нами використовується такий елемент, як лекція. Вона представлена у формі текстового матеріалу і включає в кінці кожної сторінки декілька питань з вибору правильного варіанту з чотирьох запропонованих. Без розуміння прочитаного матеріалу та перевірки якості отриманих знань продовження ознайомлення з матеріалами цієї теми неможливо. Тож, відповідаючи на запитання та переходячи на наступну сторінку або повертаючись до попередньої, здобувач визначає маршрут свого власного навчання. Відкритий доступ до лекційних матеріалів дає можливість здобувачам не лише детально їх вивчити після лекції, яку вони відвідав в аудиторії та закріпити отриману інформацію, а й заздалегідь ознайомитися з основними положеннями майбутньої лекції та активно ставити конкретні питання при її викладі.

Другим видом аудиторної роботи щодо гуманітарних дисциплін є семінарське заняття. Підготовка до нього вимагає від здобувача значної самостійної роботи, що спрямована на розвиток здатності до читання наукової та іншої літератури; пошук додаткової інформації, що дозволить глибше розібратися в деяких питаннях; виділення при роботі з різними

джерелами необхідної інформації, яка потрібна для повної відповіді на питання плану семінарського заняття; вироблення вміння правильно робити посилання на джерела інформації, оформляти їх за бібліографічними нормами; розвиток уміння здійснювати аналіз вибраних джерел інформації; підготовку власного виступу щодо обговорюваного питання; формування навички оперативного реагування на різні думки, які можуть виникати при обговоренні тих або інших наукових проблем. Допомогти здобувачу зорієнтуватися у літературі та якісно підготуватись до заняття покликані розміщені в дистанційному навчальному курсі посилання на відкриті освітні ресурси мережі Інтернет, електронні бібліотечні системи та підручники, а також відео- та аудіофайли з відкритих джерел [10, с. 62]. У разі ж винесення якогось аспекту теми на самостійне вивчення здобувачів, читання матеріалу з цього питання супроводжується комунікативними вправами складного та творчого характеру. Подальше осмислення та узагальнення прочитаного зводиться до проєктування матеріалу, що включає підготовку рефератів та презентацій. Такі вправи комунікативної спрямованості створюють умови для розвитку особистісної активності здобувачів. Наприклад, робота над таким елементом курсу Moodle як глосарій надає їм можливість самостійного проєктування змісту електронного ресурсу та його активного та успішного вивчення.

Викладачі кафедри історії України, враховуючи самостійність роботи здобувачів та комунікативну роль даної освітньої системи, успішно використовують такі інтерактивні навчальні інструменти середовища як форум, чат, електронна пошта та обмін особистими повідомленнями. Обмін повідомленнями виводиться у вигляді окремого блоку, в якому можна налаштувати список співрозмовників, бачити непрочитані повідомлення, відстежувати історію повідомлень. Надіслати повідомлення будь-

якому користувачеві можна також із його особистого профілю. Використання цих елементів у процесі вирішення пізнавальних та практичних завдань значно підвищує рівень комунікативної активності студентів. Також, викладачі курсів запроваджують ще й інформування про події, які стосуються всіх його учасників, або лише здобувачів певних груп, наприклад, оголошуючи термін здачі певних робіт, консультацій тощо. Події можуть бути оформлені у вигляді посилань, у разі натискання на які відкриється завдання курсу. За декілька днів до настання події нагадування про нього з'являється в блоці. Тож, у середовищі Moodle можна налагодити ефективну індивідуальну та групову комунікацію зі здобувачами.

У дистанційному курсі на платформі Moodle створено ефективні інструменти для оцінювання самостійної роботи здобувача. Теми, що вивчаються, розроблені в модулях і супроводжуються відповідними завданнями. Виконані роботи здобувачі мають можливість відправити у вигляді файлу. Кожне запропоноване завдання має налаштування на кількість спроб, обмеження часу і закривається після закінчення зазначеної дати, що дозволяє їм навчатися планувати свою роботу. Оцінювання може здійснювати як викладач, так і інші учасники курсу [5, с. 103]. Одним із потужних інструментів платформи Moodle є інструмент тестування, який, у свою чергу, складається з банку тестових питань та генератора тестів. У банк питань даної платформи можна інтегрувати тестові завдання практично всіх сучасних форматів. Наприклад, таких, як: множинний вибір, коротка відповідь, вірно/невірно, розгорнута відповідність, есе, числова відповідь, вкладені відповіді, та ін. [3, с. 118]. Онлайн-тести, які створюються, редагуються та управляються викладачем, дозволяють оперативно перевіряти рівень засвоєння матеріалу. Всі отримані за виконані завдання оцінки заносяться до електронного журналу, що демонструє загальну успішність здобувача у засвоєнні курсу.

Закладена у програму Moodle сторінка перегляду останніх змін у курсі дозволяє простежувати його активність.

Таким чином, пошук нових засобів і методів навчання призводить до того, що на перше місце в процесі навчання висуваються завдання не скільки максимального засвоєння наукової інформації, а формування умінь творчо мислити і самостійно набувати нових знань. Такий вид навчально-пізнавальної діяльності активізує процес інтерактивної взаємодії, у результаті чого відбувається активізація суб'єктної позиції здобувача та його самостійної роботи. Вона має здійснюватися здобувачем як пізнавальна діяльність, стати засобом виховання таких особистісних якостей, як самостійність, активність, формувати творче ставлення до інформації, що засвоюється. Використання для ефективної організації самостійної роботи дистанційних навчальних курсів, що розміщуються на платформі Moodle,

можна розглядати як досить ефективний засіб її управління. Використання дистанційних освітніх технологій під час вивчення здобувачами вищої освіти гуманітарних дисциплін дозволяє розробникам сформувавши у рамках такого курсу контент, у якому чітко визначено обсяг завдань та розміщено навчальні матеріали, що орієнтовані на самостійне освоєння; задати траєкторію навчання з чіткою послідовністю виконання завдань у відповідності до навчального плану; здійснити їх перевірку та організувати взаємоперевірку; забезпечити комунікацію між викладачем та учасниками курсу. Досвід практичної роботи підтверджує перспективність розвитку моделі змішаного навчання (blended learning model), яка в сучасних умовах розцінюється як оптимальна для ефективної передачі знань та управління навчальним процесом, оскільки дозволяє гармонійно поєднувати переваги аудиторних занять та технологій електронного навчання.

Література

1. *Александрова В. В., Білоконь К. С., Савченко А. В.* Організація самостійної роботи студентів як засіб творчого розвитку особистості майбутнього фахівця // Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 6–12. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3202/1/1.pdf>
2. *Биков В. Ю., Кухаренко В. М.* Дистанційний навчальний процес : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 254 с.
3. *Болюбаш Н. М.* Педагогічне тестування в системі lms Moodle // Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 60. № 4. С. 116–127.
4. *Гончарова О. С.* Організація освітнього процесу вишу в умовах пандемії

COVID-19 та заходів щодо запобігання її поширенню // Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання : зб. наук. пр. Харків : ХНУБА, 2021. С. 111–115.

5. *Гончарова О. С.* Особливості оцінювання знань здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання (на прикладі історичних дисциплін) // Новий колегіум. 2023. № 3. С. 101–106.

6. *Демченко В. А., Балабанова К. Є., Ємельянова Є. С.* Реалізація компетентнісного підходу в самостійній роботі студентів закладів вищої освіти // Інноваційна педагогіка. 2021. Т. 239. № 38. С. 34–40.

7. *Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика* / кол. авт. ; за заг. ред. О. А. Жукової, А. І. Комишана. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. 264 с.

8. *Прокопенко А. І., Підчасов Є. В., Москаленко В. В., Доценко С. О., Лебедє-*

ва В. В. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів : навч. посіб. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Мітра, 2019. 81 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_IT/Posib_DO1.pdf

9. Свиридюк О. Зміст змішаного навчання у закладах вищої освіти //

Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту. 2021. Вип. 4. С. 120–128.

10. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Самостійна робота студентів в умовах інформаційного навчального середовища // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. 2015. № 12 (14). С. 54–66.

19.08.2023

Відомості про автора:

Гончарова Ольга Сергіївна — кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна; e-mail: olia.goncharova2016@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8697-3211>